

4. Семенов О. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: Навч.-метод. посібник. – К. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.
5. Стиркіна Ю. Дидактичні засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до викладання інтегрованих курсів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 20 с.
6. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні (проект) // Освіта України №94, 3 грудня 2004 р.
7. Мурзин Л.Н. О лингвокультурологии, её содержании, методах // Collegium. – 1997. – №1. – С. 35–39.
8. Рудницька О. Педагогічний зміст художнього сприйняття. Гуманітарні науки. – 2001. – №1. – С. 146–147.

УДК 378

Вахницька М.Г.

ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті обґрунтовується значення мовленнєвої культури для професійної діяльності викладача. Розглядаються різні тлумачення поняття “професійне мовлення”, і в результаті їх аналізу наводиться авторське визначення цього поняття.

In the article the author substantiates the significance of the speech culture in the professional activity of a teacher.

The investigator examines different interpretations of the notion the “professional speech” and on the basis of their analysis gives her own definition of this notion.

Однією з актуальних проблем сучасної освіти є навчання майбутньої професії, конкретному предметові на основі професійного спілкування в процесі спільної діяльності вчителі й учня, викладача і студента. При цьому головною формою впливу на тих, хто навчається, завжди залишається слово вчителя.

Володіння мовою, уміння спілкуватися, вести гармонійний діалог і домагатися успіху в педагогічній комунікації – найважливіші складові професійних умінь сучасного вчителя. Професійно-мовленнєва культура – це не тільки необхідна складова добре підготовленого фахівця, але і показник мислення, а також загальної культури.

Мета статті – проаналізувати існуючі підходи до визначення поняття “професійне мовлення”, для того, щоб обґрунтувати методику навчання даному аспектові мовлення.

Розвиток мовлення – велика і складна область навчання і виховання. Складна тому, що стосується такого складного явища, як мовлення людини, і тому, що вона прямолінійно не співвідноситься з жодним із лінгвістичних курсів. Мовлення – поняття міжпредметне: воно зустрічається в лінгвістичній, психологічній, педагогічній, методичній літературі, теорії комунікації та в інших областях знань.

У лінгвістиці під мовленням розуміють “конкретне говоріння, що протікає в часі і втілене в звукову форму (у тому числі внутрішнє проказування – внутрішнє мовлення) або письмову” [2: 257].

До мовлення відносять також продукти говоріння у вигляді мовленнєвого твору (тексту), що фіксується пам'яттю або письмом.

У “Словнику-довіднику лінгвістичних термінів” дається таке визначення мовленню:

“а) діяльність мовця, який використовує засоби мови для спілкування з іншими членами даного мовного колективу (говоріння) або для звертання до самого себе (мовлення, що звучить; мовлення внутрішнє);

б) різновид (зазвичай стилістичний) спілкування за допомогою мови, що характеризується добром тих або інших граматичних засобів залежно від умов і цілей комунікації (мовлення ділове, мовлення повсякденне, мовлення професійне й ін.);

в) вид синтаксичної побудови висловлювання (мовлення авторське, непряма мова, пряма мова)” [2: 267].

З наведених визначень випливає, що мовлення – це діяльність, процес використання мовних засобів у конкретних ситуаціях спілкування. Діяльнісний аспект припускає введення таких понять, як “мовленнєва діяльність”, “мовленнєве спілкування”, “мовленнєвий акт”, “мовленнєва поведінка”, кожне з яких має певний ракурс розгляду.

Мовленнєва діяльність – це спеціалізоване вживання мовлення в процесі взаємодії між людьми, окремий випадок діяльності спілкування. Мовленнєвий акт – елементарна одиниця мовленнєвого спілкування, проголошення мовцем висловлення в безпосередній ситуації спілкування з тим, хто слухає. Мовленнєве спілкування – процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого контакту між людьми за допомогою мови. Мовленнєва поведінка – використання мови людьми в передбачуваних обставинах, у різноманітності реальних життєвих ситуацій, сукупність мовленнєвих учинків.

Комунікативний аспект вивчення мовлення припускає інтерес до мовлення як форми поведінки людини, у якій виявляються прояви його характеру, його відношення до інших людей, його життєві позиції. При цьому виявляється можливим говорити про мовленнєві вчинки, що розуміються як дії в мовній сфері, наприклад, приголубити або скривдити словом, ввести в оману, грати словами або боротися словами. Можна знайти типи людей, для яких характерні ті або інші особливості мовленнєвої комунікації.

Саме в комунікативному аспекті мовлення виявляється психологічна взаємодія партнерів. Воно припускає визначені позиції сторін, що навчаються, їхнє відношення одне до одного, обмін засобами впливу, реакцію на ці впливи. Залежно від того, що переживає з приводу свого власного повідомлення той, хто говорить, по-різному сприймається і те, що він повідомляє. Більш того, сам зміст повідомлення часто не доходить до свідомості слухача, якщо він не містить психологічного відношення мовця до свого повідомлення, співчутливого, негативного або будь-якого іншого.

Таким чином, комунікативна природа мовленнєвої поведінки дає можливість побачити принципи розходження між мовою і тим, як і навіщо нею користується людина.

У теорії мовної комунікації (О.Зарецька, Г.Почепцов, Н.Клюєва, О.Гойхман, Т.Надеїна, Г.Грайс і ін.) мовлення розглядається в залежності від виконуваних ним функцій: мовлення в міжособистісному спілкуванні, у фатичній та інформативній функціях, мовлення як засіб саморозкриття і самооцінки, мовленнєва поведінка в соціальній взаємодії. Основне значення має мовленнєве оформлення соціально-рольового статусу учасників комунікації, досить жорсткий контроль за змістом і формою мовленнєвих повідомлень, що надаються, зниження особистісного начала в мовленнєвій поведінці. У соціально-орієнтованому спілкуванні в силу тих або інших умов дистанція між партнерами збільшується. Це відбивається в мовленні, що демонструє знано більшу відстороненість від суб'єкта мовлення і її адресата, ніж мовлення в міжособистісній взаємодії.

У лінгвометодичній літературі (М.Львов, О.Земська, О.Кожин, Н.Формановська, С.Цейтлін, Т.Ладиженська, О.Тихеева, Н.Рождественський, О.Сиротинина і ін.) мовлення також визначається як діяльність людини, що використовує мову з метою спілкування, оформлення думки, пізнання навколишнього світу, планування своїх дій. Тут значна увага приділяється мовленнєвим текстам, усним і писемним, приводиться класифікація видів мовлення.

Таким чином, мовлення – це специфічна діяльність людини, що складає саму суть соціальної взаємодії. Отже, навчання культурі мовленнєвої поведінки набуває особливого значення, тому що важливо навчити майбутнього вчителя не тільки вільно володіти своїм мовленням, але і користуватися ним в умовах професійно-педагогічного спілкування.

Літературна мова являє собою поліфункціональний і поліструктурний простір, у якому виділяється особливий функціональний різновид, що обслуговує професійну сферу спілкування. Серед учених немає єдиної думки з питання про суть, найменування даного

функціонального різновиду. Як синоніми вживаються поняття “спеціальна мова”, “мова науки”, “мова для спеціальних цілей” і ін.

У наукових дослідженнях останнього часу активно дискутуються проблеми вивчення професійного мовлення, і, отже, усе частіше вживається термін “професійне мовлення”. У зв'язку з різними точками зору, існуючими на це поняття, представляється необхідним розглянути ряд трактувань “професійного мовлення”, проаналізувати їх з метою вибору робочого визначення.

В останньому виданні енциклопедії “Російська мова” професіональне мовлення розглядається як “спеціальне мовлення”, що входить до літературної мови, а саме в ті його сфери, “які відбивають вузьку мовну практику людей тих або інших спеціальностей” [4: 43].

При визначенні поняття “професійне мовлення”, на наш погляд, насамперед необхідно враховувати такі фактори, як сферу функціонування цього різновиду літературної мови і ситуацію спілкування. У багатьох працях традиційно професійне мовлення пов'язується з науковим стилем і з навчально-науковою ситуацією спілкування (О.Митрофанова, Т.Ладиженська, А.Михальська).

Л.С. Нікольський, досліджуючи професійне мовлення, трактує його як різновид мовного функціонування відносно слабо вираженої варіативної забарвленості. Варіативні характеристики професійного мовлення обмежуються в цьому випадку в основному сферою лексики і зводяться переважно до використання професіоналізмів.

Н.К. Гарбовський розглядає професійне мовлення досить широко, як комунікацію на професійні теми в усній і писемній формах, в офіційній і неофіційній обстановці; це не тільки сукупність професійно забарвлених одиниць мови, але і багатожанровий різновид мовлення. На його думку, усі мовленнєві жанри, що склалися в професійній сфері спілкування, можуть бути визначені як професійне мовлення.

У дослідженнях лінгвістичного плану, поряд з терміном “професійне мовлення”, функціонує цілий ряд термінологічних найменувань з визначенням “професійний”: “професійний діалект”, “професійна мова”, “умовно-професійна мова”, “соціально-професійний варіант мови”, “професійна підмова”, “професійний жаргон” (“Теоретичні проблеми соціальної лінгвістики”, 1984), “професійний стиль”, “професійне розмовне мовлення” [5: 135].

На думку Л.К. Граудиної, О.Н. Ширяєва, використання “спеціальної мови” актуалізується низкою факторів, серед яких слід зазначити: ситуацію спілкування в межах спеціальної (професійної) сфери; спеціальну тематику, спеціальні цілі бесіди, що спонукують фахівців переходити на професійну мову; носія професійної мови, основна якість якого – професіоналізм, що вимагає володіння понятійно-категоріальним апаратом певної сфери діяльності з відповідною їй системою термінів [1: 172].

Слід зазначити ще одне, важливе на наш погляд, положення: “спеціальна мова” гранично діалогізована, тому що професійна сфера передбачає обговорення професійних проблем, прийняття рішень і т.п.

Автори “Культури російського мовлення” відзначають основні лінгвістичні риси “спеціальної мови”:

- “спеціальна мова” – це природна мова з елементами мов штучних, точніше спеціалізованих або символічних мов науки, а також мов людино-машинного спілкування;
- “спеціальна мова” – це вербальна мова, але з досить розвиненою тенденцією до залучення її до складу авербальних засобів (схем, креслень, малюнків і ін.);
- “спеціальна мова” – це національна мова з постійною традиційною тенденцією до інтернаціоналізації;
- “спеціальна мова” – це поліфункціональна мовна формація;
- “спеціальна мова” – це поліструктурна система, що забезпечує різні комунікативні потреби. На змістовому рівні “спеціальна мова” розпадається на конкретні

професійні мови, що при загальній основі всякий раз набувають своїх пріоритетів у плані вираження;

- лексико-семантична система “спеціальної мови” – диференціюючий фактор цього функціонального різновиду мови.

Представлені підходи до вивчення професійного мовлення, визначення поняття “професійне мовлення” заслуговують на увагу і вивчення. Враховуючи цілий ряд положень, ми у свою чергу даємо таке робоче визначення досліджуваного поняття.

Професійне мовлення – це функціональний різновид літературної мови, що виявляється в продуктивних видах мовленнєвої діяльності, здійснюваної адресантом при розв’язанні професійних задач. Професійне мовлення – це лінгвістично, психологічно і соціально обумовлений вибір професійно маркованих засобів мови; діяльність по розв’язанню педагогічних задач, по досягненню комунікативних цілей педагогічного спілкування.

Професійне мовлення, якого необхідно цілеспрямовано навчати, покликане, з одного боку, забезпечити реальні комунікативні потреби студентів-нефілологів на кожному етапі навчання, з іншого боку – підготувати їх до мовленнєвої взаємодії з учнями в різних ситуаціях як офіційного, так і неофіційного педагогічного спілкування. Саме через професійне мовлення можлива інтеграція знань, отриманих під час навчання у вузі. Професійне мовлення виступає сполучною ланкою, ядром, що поєднує всі дисципліни професійно-педагогічної підготовки фахівців.

Майбутньому педагогу-нефілологу необхідні знання і рекомендації щодо якості мовлення вчителя, їхнє наукове обґрунтування, систематизація основних психолого-педагогічних і лінгвістичних характеристик професійного мовлення, що допоможе йому бути більш вимогливим до своїх і чужих мовних висловлень.

Перспективним у роботі над зазначеною проблемою є систематизація основних психолого-педагогічних і лінгвістичних характеристик професійного мовлення, необхідних майбутньому вчителю в мовленнєвій взаємодії з учнями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Культура русской речи: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л.К.Граудиной и проф. Е.Н. Ширяева. – М., 2000. – С. 172.
2. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: Просвещение, 1985. – 267 с.
3. Русский язык и культура речи: Учебник / Под ред. проф. В.И. Максимова. – М.: Гардарики, 2003. – С. 20–21.
4. Русский язык. Энциклопедия. – М., 1997. – С. 43.
5. Теоретические проблемы социолингвистики. – М., 1984. – С. 135–139.

УДК 378.4 + 378.14 + 4 (укр) + 415.61

Горіна Ж.Д.

ЯДРО І ПЕРИФЕРІЯ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ЛЕКСИКОНУ (ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті проведено теоретико-прикладний аналіз структурної організації словника-мінімуму професійно-орієнтованих фразеологізмів для студентів історичного факультету; розглянуто довідкову та навчальну функцію словника-мінімуму.

The article deals the basis of structural organization of educational vocabulary-minimum of professionally-oriented phraseologies for the students of historical faculties. It is considered the informative and educational functions of vocabulary-minimum.